

KATSAUS

Arkielämän tutkimusperinteet, kulutus ja rutiinit

Visa Heinonen

TIIVISTELMÄ

Rutiinit ovat arkipäivän käytäntöjä. Monet yhteiskuntatieteilijät ja erityisesti sosiologit ovat tarkastelleet 1900-luvun kuluessa rutiineja ja arkea yleisesti. Tässä esityksessä luodaan katsaus arkielämän tutkimusperinteisiin ja tutkijoihin kulutuksen näkökulmasta. Erityisesti kiinnitetään huomiota rutiineihin arjen jäsentäjinä ja rytmittäjinä. Rutiinit tuovat arkeen ennustettavuutta, järjestystä ja turvallisuuden tunnetta sekä auttavat ihmisiä sopeutumaan ympäristön muutoksiin. Rutiineista odottamista ja jonottamista tarkastellaan esimerkkeinä kulutuksen arkisista käytännöistä. Jonottaminen on keino ratkaista tavaroiden ja palveluiden niukkuuden ongelma.

JOHDANTO

Usein ajatellaan, että arki on toistoa: yllätyksetöntä ja rutiininomaista. Suomenkielen "arki" tai "arkielämä" on merkitykseltään hieman kapeampi kuin englanninkielinen vastineensa "everyday life". "Everyday life" viittaa jokapäiväiseen elämään, kun taas puhuttaessa arjesta korostuu arjen ja pyhäpäivien välinen ero. Nykyään ihmisten arkeen liittyy entistä enemmän turvallisuutta, mukavuutta ja jatkuvuutta. Sairastuminen, työpaikan menetytys ja muut vastoinkäymiset voivat varjostaa elämää. Kun jotain tavallisuudesta poikkeavaa yllättäen tapahtuu, ihmiset kaipaavat turvallista arkea.

Tarkastelen arkielämän tutkimusperinteitä, kulutusta arjen jäsentäjänä ja siihen liittyviä rutiineja. Tavoitteena on tarjota lukijalle katsaus arjen tutkimuksen lähestymistapoihin ja eritellä kulutuksen ulottuvuuksia arjessa. Kulutuksen näkökulma arkeen liittyy tavaroiden ja palveluiden hankkimiseen, käyttämiseen ja symbolisiin ulottuvuuksiin. Laajasti ymmärrettynä kulutus kytkeytyy kuluttajan arkipäivään aamusta iltaan kulutustavaroiden ja palveluiden kautta.

Kiinnitän erityisesti huomiota rutiineihin ja siihen, mikä rooli niillä on arjen jäsentäjinä ja kulutuksen käytäntöinä. Rutiinit ovat keskeisiä arjen käytäntöjä. Niiden tutkiminen on mielestäni perusteltua kulutuksen moninaisuuden ymmärtämiseksi. Kulutustutkimuksessa vahvistunut käytäntöjen teoria ja siihen liitetyt etnografiset tutkimusmenetelmät soveltuvat rutiinien ja arki-sen kulutuksen tutkimiseen. Toiminta muuttuu rutiiniksi, kun se sujuu itses-tään.

Ensin tarkastelen arkielämän tutkijoita ja heidän lähestymistapojaan. Kiinni-tän erityisesti huomiota niihin tutkijoihin, jotka ovat lähestyneet arkea kulu-tuksen näkökulmasta. Tarkastelussa tarjoan esimerkkejä myös suomalais-ten tutkijoiden panoksista arkielämän tutkimukseen. Toiseksi pohdin ru-tiineja arjen jäsentäjinä: mikä on rutiinien rooli arjessa ja miten ne rytmit-tävät arkipäivää? Tarkastelen erityisesti odottamista ja jonottamista. Lop-pupäätelmissä pohdin lyhyesti arjen tutkimuksen metodologisia kysymyk-siä.

ARJEN TUTKIMUS JA KULUTUS

Arjen tutkimus ja tulkitseva sosiologia

Sosiologi Mike Featherstone (1992: 160-161) on listannut tutkijoiden tun-nistamia arjen ominaispiirteitä: Ensinnäkin korostetaan rutiineja, toistuvia kokemuksia, uskomuksia ja käytäntöjä. Toiseksi arki mielletään tavallisesti naisten toteuttamaksi elinolojen uusintamiseksi. Kolmanneksi painotetaan nykyhetkeä ja kokemusten sekä toimintojen välittömyyttä. Neljänneksi ko-rostetaan yhteisyyttä, leikkisää sosiaalisuutta ja spontaania toimintaa. Vii-denneksi korostetaan tiedon heterogeenisuutta ja moniäänisyyttä. Rutiinit, toisto, uusintaminen, nykyhetki, leikkisä sosiaalisuus, spontaanius ja tiedon heterogeenisuus on siis yhdistetty arkeen.

Arki alkoi kiinnostaa yhteiskuntatieteilijöitä 1900-luvun alkuvuosikymmeni-nä. Silloin sosiologi Georg Simmel sekä marxilainen filosofi Georg Lukács kiinnittivät huomionsa arkielämään (Bennett & Watson, 2002: xiii-xiv; Joki-nen, 2005: 23). Erityisesti Simmel tarkasteli ensimmäisten joukossa mo-dernia suurkaupunkielämää, kaupunkilaisia kulutuksen tiloja kuten tavara-taloja ja ilmiöitä kuten muotia (Simmel, 2005). Moderni suurkaupunkielämä kiinnosti myös marxilaista kirjallisuusteoreetikkoa ja filosofia Walter Benja-minia maailmansotien välisenä aikana. Benjamin kirjoitti 1800-luvun Parii-sista, jossa suuret väkijoukot liikkuivat ja moderni kulutusyhteiskunta teki tuloaan tavaratalojen ja kauppapasaasien kaltaisten kulutuksen temppelei-den muodossa (Featherstone, 1991: 23, 73). Max Weberin perustamaa tul-kitsevan sosiologian traditiota edustavat Simmel ja Benjamin tarkastelivat siis arkea modernissa kaupungissa ja sen kulutuskulttuurin ilmiöitä. Suoma-laisten kulutustutkijoiden töistä Turo-Kimmo Lehtosen väitöskirja (Lehto-nen, 1999) on hyvä esimerkki tulkitsevasta sosiologiasta.

Toisen maailmansodan jälkeen arkielämän näkökulma kiinnosti erityisesti marxilaista yhteiskuntatieteilijää Henri Lefebvrea sekä kulttuurihistorioitsija

Michel de Certeau. Lefebvre käsitteli arkea historiallisesti nimenomaan modernin ajan ilmiönä ja määritteli arkielämän olennaisesti toistoksi (Felski, 1999: 16; Lefebvre, 2002: 18). Lefebvre tarkasteli arkea urbaanina kaupallistuneena vapaa-aikana. Hänen mukaansa jokapäiväinen elämä on "ravintoa, vaatetusta, sisustusta, koteja, naapurustoja, ympäristöä" (Lefebvre, 2002: 21). Lefebvre painotti modernin ajan negatiivisia piirteitä kuten vieraantumista ja vapaa-ajan tavaramuotoistumista (Featherstone, 1992: 162; Gardiner, 2000: 163). Henri Lefebvren mukaan ihmiset etsivät vastapainoa arjen monotonisuudelle esimerkiksi harrasteista, elokuvista tai urheilusta. Hän pyrki välttämään kulutuksen tutkimisen yksiuotteisuuden ajatuksellaan arjen alajärjestelmistä symbolisine rajoineen, sosiaalisine hierarkioineen ja sääntöineen (Ilmonen, 2007: 76-77; Lefebvre, 2002: 98-100). Niistä Lefebvre mainitsi esimerkkeinä keittotaidon, muodin ja turismin.

Henri Lefebvre (2002: 73) korosti sitä, että arjen vastuu ja raskaus lepää naisten harteilla. He ovat kulutustavaroiden ostajia, ja heitä käytetään symboleina esimerkiksi mainonnassa. Lefebvre ajatteli, että naiset ovat liian kiinni arjessa kyetäkseen arvioimaan kriittisesti ja ymmärtämään sitä (Jokinen, 2005: 22). Nykypäivän näkökulmasta Lefebvre erehtyi pahasti. Naisnäkökulmaa painottava feministisosiologi Dorothy Smith (1987: 66) on todennut, että vaikka naisten arkiaskareet vaikuttavat yksinkertaisilta rutiini-toimilta, ne ovat monesti myös vaativaa ongelmien ratkaisua: perheen aikataulujen yhteensovittamista ja monien tehtävien samanaikaista suorittamista. Erityisesti useat naistutkijat ovat haastaneet Lefebvren laajentamalla arjentutkimuksen näkökulman yhä uusiin tutkimusteemoihin. Näitä ovat olleet koti, sukupuolten työnjako, ruoka, kulutuksen materiaalisuus, rahan merkitykset ja kotitaloustyöt kuten pyykinpesu sekä vaatehuolto. Suomalaisista tutkijoista monia sanotuista teemoista tarkastelevat sosiologi Eeva Jokinen (2005) aikuisten arjen tutkimuksessaan ja useat Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkijat.

Arkielämään väistämättä liittyvä toisto on monesti yhdistetty juuri naisten arkeen. Syinä tällaiseen kytkökseen Felski (1999: 19-20) näkee ensinnäkin naisten elämän biorytmiin kuuluvat syklit, toiseksi naisten keskeisen roolin sosiaalisessa uusintamisessa kuten siivoamisessa ja aterioiden valmistamisessa ja kolmanneksi naisten liittämisen kulutukseen ja sen toistuviin rytmieihin. Vaikka toistuvuus arkielämässä on monesti yhdistetty staattisuuteen ja sitä on pidetty merkinä alistumisesta ulkoisille voimille, toisto voidaan nähdä myös yksilön keinona ottaa oma paikkansa ja sopeutua ympäristöönsä (Felski, 1999: 21). Toisto voi siis viitata sekä vastarintaan että alistumiseen.

Historioitsija Michel de Certeau korosti kulutuksen ja populaarikulttuurin emansipatorista sekä luovaa luonnetta (Gardiner, 2000: 161). Hän arvosteli erityisesti kulutuskriitikkoja, jotka pitivät kuluttajaa uhrina ja passiivisena standardituotteiden vastaanottajana (de Certeau, 1988: 31). Hänen ajattelussaan keskeisiä käsitteitä ovat strategiat ja taktiikat. Vallanpitäjät kuten omistajat, tuottajat ja suunnittelijat hallitsevat ja organisoivat tilaa strategioilla. Esimerkiksi kulutukseen liittyvässä ostoksilla käymisessä strategia viittaa tuottajien, mainostajien ja kauppiaiden aseisiin, pyrkimykseen sekä toimintatapoihin. Kaupat, niiden tarjonta ja mainokset ovat kuluttajalle annettuja (Lehtonen, 1999: 113). Taktiikat puolestaan ovat heikomman osapuolen

len taitoa toimia annetussa ympäristössä. Kuluttajat joutuvat toimimaan taktisesti annetussa ympäristössä. Taktiikkaa organisoit pikemmin aika ja liike kuin tila (Miller & McHoul, 1998: 11). Arjen käytännöt kuten ruoanlaitto tai kaupassakäynti ovat luonteeltaan taktisia (de Certeau, 1988: xix). Taktiikoilla vastataan strategioiden asettamiin haasteisiin.

Michel de Certeauin päähuomio on arkielämän järjestämisessä ja asumisen, ruoanlaiton, ostoksilla käymisen sekä television katselun käytännöissä ja kaikissa kulutuksen aspekteissa, joissa julkinen ja yksityinen kohtaavat (Silverstone, 1994: 121). Hän korostaa kuluttajien mahdollisuutta vastustaa vallitsevaa talousjärjestelmää, vaikka he osallistuvatkin siihen kuluttajina. Aktiiviset kuluttajabotit, ostamisesta pidättäytyminen tai mainonnan sivuuttaminen ovat keinoja hegemonisen järjestyksen legitimoimiseksi (Gabriel & Lang, 2006: 138-139). Kuluttajat myös kehittävät itselleen sopivia uusia käyttötapoja tavaroille. Kyseisen näkemyksen mukaan kulutus näyttäytyy suorastaan ovelien kuluttajakapinallisten "sisisotana" vallanpitäjien määrittelemässä ja rakentamassa ympäristöissä kuten kauppakeskuksissa, joita kontrolloidaan ja hallitaan strategioilla. Michel de Certeau ammensi lähtökohtia ajattelunsa filosofi Michel Foucault'a ja sosiologi Pierre Bourdieulta.

Pierre Bourdieu tarkasteli yhteiskuntaa kenttinä, joiden hallinnasta ihmiset kamppailevat ja pyrkivät erottautumaan muista erityisesti kulutustyyyleillä. Bourdieu (1984) tarjoaa vivahteikkaan näkökulman arjen käytäntöihin. Hänen tarkastelussaan habituksen käsite on keskeinen. Habitus viittaa ihmisen sisäistyneisiin asenteisiin, suhtautumistapoihin ja taipumukseen tuottaa luokitteluja, ja se omaksutaan kasvatuksessa ja koulutuksessa (Bourdieu, 1984: 170-173). Habitus ilmenee esimerkiksi ihmisten asenteissa, valinnoissa, arvoissa, maussa ja puhetoissa. Bourdieuun mukaan ihmisten kyky erotteluun ja niiden pohjalta tehtävät valinnat tuottavat elämäntyyliä. Erot elämäntyyliissä taas heijastavat ihmisten välisiä luokkaeroja. Bourdieuin distinktioteoria auttaa ymmärtämään kulutuksen sidonnaisuutta yhteiskuntaluokkiin. Sitä on arvosteltu teorian vahvasta sidoksesta ranskalaiseen yhteiskuntaan sekä siitä, että teoria ei tarjoa välineitä muutoksen tarkasteluun.

Symbolinen interaktionismi, etnometodologia ja rakenteistumisteoria

1900-luvun alkupuolella arkielämä kiinnosti Chicagon koulukunnan sosiologeja Yhdysvalloissa. Koulukunnan keskeiset tutkijat kuten sosiologit Robert Park ja William Whyte sekä symbolisen interaktionismin kehittäjä sosiaalipsykologi George Herbert Mead tutkivat kaupungistumista, siirtolaisuutta ja kaupunkien alakulttuureja ja korostivat tutkimuksissaan laadullisia tutkimusmenetelmiä (Hamilton, 2002: 105-107). Kulutus ei ollut suoranaisesti heidän tutkimuskohteenaan, mutta Chicagon koulukunnan sosiologien merkittävä panos näkyi 1920-luvulta lähtien kuitenkin empiirisen sosiologian menetelmien kehittämisessä, Georg Simmelin ideoiden soveltamisessa ja joukkoviestinnän roolin painottamisessa.

Toisen maailmansodan jälkeen symbolinen interaktionismi ja etnometodologia kehittyivät merkittäviksi mikrososiologisiksi tutkimussuuntauksiksi, joissa arkielämä oli huomion keskipisteenä. Symbolisen interaktionismin keskeisiä kehittäjiä olivat koulukunnan perustaja George H. Mead ja hänen oppilaansa sosiologi Herbert Blumer. Heidän mukaansa yhteiskunta rakentuu ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, ja ihmiset tulkitsevat ympäröivää maailmaa subjektiivisina merkityksinä. Koulukunnan ajattelua ovat leimanneet filosofinen pragmatismi ja konstruktivistinen tietokäsitys. Sosiologi Harold Garfinkelin kehittämä etnometodologia arkielämän vuorovaikutussuhteiden tutkimuksena nousi myös tärkeäksi tutkimussuuntaukseksi. Garfinkel tarkasteli sosiaalista elämää sääntöjen noudattamisena ja näki sosiaalisen järjestyksen perustuvan rutiineihin, rituaaleihin ja tapoihin (Scott, 2009: 20). Kanadalaissyntyinen sosiologi Erving Goffman oli toinen arkielämää ja sen vuorovaikutustilanteita tarkastellut tutkija. Goffmanin "dramaturgisella" lähestymistavalla (Goffman, 1959) oli erittäin merkittävä vaikutus koko 1900-luvun jälkipuolen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Hänen ideoitaan sovellettiin laajasti niin sosiologiassa, sosiaalipsykologiassa kuin viestinnän tutkimuksessakin. Kulutustutkimuksessa hyvä esimerkki etnometodologien ja Goffmanin ideoiden soveltamisesta kulutuksen tutkimiseen on mediatutkijoiden Toby Millerin ja Alec McHoulin (1998) tutkimus populaarikulttuurista ja arkielämästä.

Arkea ovat tarkastelleet myös rakenteistumisteorian kehittäjä sosiologi Anthony Giddens (1984; 1991) ja mediatutkija Roger Silverstone (1994). Giddens on omaksunut vaikutteita sekä Garfinkelin etnometodologiasta että symbolisesta interaktionismista ja Goffmanin arkielämän tutkimuksista mutta myös kritisoinut niitä yhteiskunnan rakenteiden laiminlyömisestä. Giddens on pyrkinyt kehittämään sosiologista teoriaa dynaamiseen suuntaan toiminnan ja rakenteiden vuorovaikutusta korostavilla yhteiskunnan rakenteistumiseen liittyvillä tarkasteluillaan. Giddensille rakenteet merkitsevät arkielämän sääntöjä ja rutiineja (Giddens, 1984). Silverstone puolestaan tarkastelee televisionkatselua kulutuksena. Hän lähestyy televisiota perheenjäsenenä, joka kytkeytyy kodin arkielämän sosiaalisiin suhteisiin ja tuottaa mukavuutta sekä turvallisuudentunnetta (Silverstone, 1994: 40). Televisionkatselu on ollut jo monen vuosikymmenen ajan osa ihmisten arkielämää. Televisio on tarjonnut kulutusmalleja ja mainoksia mutta myös väylän seurata maailman tapahtumia. Muut sähköiset kommunikaatiovälineet ovat tosin alkaneet yhä voimakkaammin haastaa television aseman. Hyvän käsityksen Silverstonen ja muiden televisiotutkijoiden työstä saa Jukka Kortin (2007) television kulttuurihistoriaa Suomessa käsittelevästä teoksesta, jossa hän on yhdistänyt ja soveltanut kansainvälisen televisiotutkimuksen näkökulmia.

Kulttuurintutkimus ja materiaallinen kulttuuri

Roger Silverstonen lähestymistavan juuret ovat brittiläisessä kulttuurintutkimuksessa, jonka uranuurtajia olivat Birminghamin koulukunnan perustaja Richard Hoggart, marxilainen kirjallisuustutkija Raymond Williams, historioitsija E. P. Thompson ja sosiologi Stuart Hall. Richard Hoggartin (1957) klassinen tutkimus Britannian työväenluokan kioskikirjallisuuden ja populaarikulttuurin kulutuksesta oli pitkälti omaelämäkerrallinen. Hoggart osoitti,

kuinka kioskikirjallisuus ja viihdelehdistö laajeni Britanniassa paitsi työväenluokan niin myös laajan yleisön ajanvietteeksi ja muutti pysyvästi perinteistä työväenkulttuuria. Birminghamin koulukunnan sosiologien tutkimukset ovat kohdistuneet erityisesti yhteiskunnan marginaalissa eläviin kuten nuorisoon ja alakulttuureihin. Tyypillistä koulukunnan lähestymistavalle on ollut etnografisten kenttätömenetelmien hyödyntäminen tutkimuksessa.

Arkea on tarkasteltu lisäksi materiaalisen kulttuurin näkökulmasta. Silloin tutkimukset ihmisten suhteesta tavariin ovat olleet keskeisiä tutkimuksen innoittajia (esim. Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton, 1981). Tutkimuksissa on tarkasteltu tavaroiden ihmisille tuottamia merkityksiä ja uutuusien omaksumista. Myös ruokaa ja sen merkityksiä on tutkittu materiaalisen kulttuurin näkökulmasta (esim. Murcott, 1984; Warde, 1997). Suomessa ruokaa arkipäivän ja kulutuksen näkökulmasta ovat tutkineet esimerkiksi ruokakulttuurin tutkija Johanna Mäkelä (2002) ja Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkijoista erityisesti Mari Niva (2008) ja Johanna Varjonen.

Kodin sisustus ja tavaramaailma merkityksineen ovat myös materiaalisen kulttuurin tutkijoiden kiinnostuksen kohteita. Antropologi Daniel Miller on koonnut kotiin liittyviä tutkimuksia yhteen (Miller ed., 2001), ja markkinoinnin tutkija Russell Belk on tarkastellut keräilijöitä kulutusyhteiskunnassa (Belk, 1995). Sosiologi Elizabeth Shove ja kumppaneineen (Shove ym., 2007) on tutkinut arkielämän esineitä ja muotoilua. Suomessa kodin tavaramaailman rikastumista ja merkityksiä ovat tarkastelleet historioitsija Minna Sarantola-Weiss (2003) huonekalujen osalta ja kulutustutkija Mika Pantzar (2000) kotitalousteknologian, talous- ja sosiaalishistorioitsija Tiina Huokuna (2006) kodin sisustuksen ja taidehistorioitsija Kirsi Saarikangas (2002) asunnon ja asumisen näkökulmasta.

RUTIINIT ARJEN JÄSENTÄJINÄ

Rutiinit

Rutiinit ohjaavat käytäntöinä arkielämäämme aamusta iltaan. Ne suojaavat ihmistä ulkoisen maailman epävarmuudelta, auttavat sopeutumaan ympäristön muutoksiin ja tuovat arkeen ennustettavuutta, järjestystä sekä turvallisuuden tunnetta (Alasuutari, 2007: 31; Giddens, 1984: 50; 1991: 39; Zerubavel, 1981: 50). Rutiineille on ominaista se, että noudatamme niitä tottumuksesta ilman erityistä päätöstä. Rutiineja on usein tarkasteltu dikotomisesti yhtäältä korsetin ja toisaalta pakkopaidan metaforien kautta: niiden on ajateltu joko tukevan tai rajoittavan ihmisten toimintaa arjessa (Ehn & Löfgren, 2010: 81). Yhteiskuntatieteessä viime aikoina vahvistuneessa käytäntöjen teoriassa ja sen empiirisissä sovelluksissa on etsitty ymmärrystä rutiinien roolille arkielämässämme (ks. Shove & Pantzar, 2005; Shove, Trentmann & Wilk, 2009; Shove ym., 2007; Reckwitz, 2002; Warde, 2005).

Richard Sennettin (2002: 43) mukaan: "On mahdoton kuvitella mielekästä elämää, joka koostuisi pelkästään hetkellisistä mielijohteista, lyhytjänteisestä toiminnasta, ilman kestäviä rutiineja, elämää ilman tapoja ja tottumuksia." Ilman rutiineja emme pääsisi vuoteesta ylös vaan jäisimme pohtimaan,

kummalla jalalla astua ensin lattialle ja mitä pukea päälle. Rutiinit auttavat myös rytmittämään päiväämme. Ne ovat keinoja organisoida ajan virtaa jaksottamalla ajan kulua (Ehn & Löfgren, 2010: 81). Rutiinit siis vähentävät päätöksenteon monimutkaisuutta, luovat normaaliuden tunnetta ja lisäävät luotettavuutta sosiaalisessa kanssakäymisessä (Ilmonen, 2001: 17; 2007: 202). Taloudellisesta näkökulmasta rutiinit vähentävät transaktiokustannuksia ja lisäävät ennustettavuutta (Ilmonen, 2001:17). Vakaus, ennustettavuus ja luotettavuus ovat taloudellisen toiminnan edellytyksiä.

Arjen tukipilarien sijasta rutiinit voidaan ymmärtää myös omaaloitteisuuden ja joustavuuden esteinä. Rutiinit vahvistavat normaaliuden tunnetta mutta rajoittavat vaihtoehtoisten toimintamallien joukkoa. Vähitellen rutiineista tulee osa persoonallisuuttamme. Meistä tulee rutiinienne vankeja. (Ilmonen, 2001: 14, 17.) Spontaanisti toimien noudattaisimme omia mielihalujamme välittömästi. Rutiinit ohjaavat meitä kuitenkin toimimaan järjestelmällisesti ja noudattamaan esimerkiksi aikatauluja. Rutiinit jäsentävät elämäämme spontaaniuden kustannuksella (Zerubavel, 1981: 44-49). Pitkälle edennyt rutinoituminen voi saada arjen tuntumaan tavanomaiselta tai tylsältä (Fornäs ym., 2007:138). Esimerkkinä tylsistäväistä rutiineista on tayloristisen tuotantoprosessin automatisoidun liukuhinnan pakotahainen tehdastyö, jossa työntekijä on sidottu koneiden tahtiin ja rutiinit ovat muuttuneet tylsistyttäväksi ja itsetuhoisiksi (Highmore, 2004: 308; Sennett, 2002: 35). Kuluttajan arkipäivässä vastaavia esimerkkejä ovat jonnottaminen puhelinoperaattorin palvelunumeroon, turhautuminen verkossa toteutettavan itsepalvelun toimimattomuuteen tai ostosmatka iltapäiväruuhkassa automarkettiin, kun lähikaupat on lakkautettu. Rutinoituminen voi siis tuottaa epätoivottuja seurauksia.

Rutiinit ja arjen rytmitys

Rutiinit rytmittävät arkeamme, ja kulutustavaroiden käyttö liittyy niihin. Aamutoimissa hyödynnetään kaupasta ostettuja hammasharjoja ja pesuaineita. Aamupesun lisäksi aamutoimiin voi kuulua ihovoiteiden käyttöä sekä meikkaamista. Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin (2010: 96) haastattelema naiselle meikkaustuokio merkitsee unelmoinnin ja päivän suunnittelun hetkeä. Aamutoimien rutiinit tarjoavat siis yksityisen valmistautumishetken päivän tapahtumiin, työtehtäviin ja sosiaalisiin kohtaamisiin. Yleisesti ottaen päivittäiset rutiinitoimet kuten ruokailu, ostokset tai nukkumaan meno suoritetaan tiettyinä aikoina päivästä aikataulutetusti (Zerubavel, 1981: 7). Aikatauluttaminen kuuluu tyypillisesti länsimaisiin sivilisaatioihin.

Aamutoimien yhteydessä ihmiset suorittavat samanaikaisesti monia tehtäviä: petaavat vuoteen, puukeutuvat, ja valmistavat aamupalaa. Tehtävien yhtäaikaista suorittamista on opittu kyky, joka omaksutaan vähitellen ja joka muuttuu rutiiniksi (Löfgren, 2007: 136). Radio- ja televisiolähetysten alkuaikoina uudet mediat edellyttivät ihmisiltä lähes täydellistä keskittymistä meneillään olevaan ohjelmaan. Kun televisio alkoi 1990-luvulla olla lähes joka kodin viihde-elektronikkaa, sen katsomisen voidaan sanoa muuttuneen rutiiniksi. Rutiiniksi muuttunut toiminta tekee mahdolliseksi keskittymistason herpaantumisen ja monien tehtävien samanaikaisen suorittamisen

(Highmore, 2004: 309). Nykyihmiseltä radion kuuntelu, sanomalehden lukeminen tai television katselu sujuu tyypillisesti vaivattomasti esimerkiksi aamupalaa nauttiessa.

Haaveilu ja unelmointi suihkussa tai työmatkalla ovat modernin arjen rutiineja (Highmore, 2004: 310; Löfgren, 2007: 137). Työmatkalla monet kuuntelevat myös musiikkia. Musiikin kuuntelu tarjoaa yksityisen nautinnon väkijoukon keskellä, missä ihminen voi tunnelmoida ja paeta hetkeksi ympäröivän todellisuuden hyörinää ja hälinää (du Gay ym., 1997: 20). Sonyn 1979 lanseeraamat kuuluisat Walkman-kasettisoittimet saivat myöhemmin rinnalleen kannettavat cd-soittimet ja lopulta MP3-soittimet, iPodit ja matkapuhelimet.

Ostoksilla käydään töiden jälkeen tai viikonloppuna. Päivittäiset ostokset suoritetaan rutinoidusti pitäytyen hyväksi koettuihin ratkaisuihin tai merkityksellisuuteen (Ilmonen, 2001: 18-19). Lisäksi ostoslistat ja suunnittelu vahvistavat rutiineja, rajoittavat valinnanmahdollisuuksia ja tehostavat ostosten tekoa (Shaw, 2010: 13). Tutun kaupan tuotesijoittelu nopeuttaa asiointia. Monien suomalaisten arkipäivän rutiineihin kuuluu illalla television katselu. Jopa kolmannes vapaa-ajasta kuluu televisiota katsellessa (Heinonen, 2008: 6-9; Kortti, 2007: 173-174). Televisio on mainoksineen, sarjaohjelmineen ja elokuvineen nykypäivän kulutuskulttuurin olennainen elementti. Television katselu perheen tai ystäväporukan kesken voidaan tulkita rituaaliksi: televisiovastaanottimien ääreen kokoonnutaan seuraamaan lähestystä yhteistä kokemusta etsien. Suosittuja ohjelmia ovat itsenäisyyspäivän vastaanoton televisiointi, Eurovision laulukilpailut, jääkiekon maailmanmestaruuskisat, viikoittainen Lotto-arvonta ja päivittäiset uutislähetykset. Nuoria kiinnostavat tosi-tv:n tapaiset uudet ohjelmaformatit. (Kortti, 2007: 176, 286-289.) Televisio on siis tärkeä arkielämän rytmittäjä ja aikatauluttaja. Sen kanssa katsojista kilpailevat internet ja tietokonepelit ovat houkutteleet ja pirstoneet katsojakuntaa. Yhteiset kansakuntaa yhdistävät kokemukset ovat muuttuneet entistä yksityisemmiksi. Television katselun lisäksi suomalaiset viettävät vapaa-aikaansa sosiaalisen kanssakäymisen, lukemisen ja liikunnan parissa. Jokainen päivä päättyy tavallisesti iltatoimiin ja nukkumaanmenoon sekä niihin liittyviin rutiineihin.

Jonottaminen ja odottaminen rutiineina

Jaksanko odottaa viisi minuuttia?

Minä olen odottanut kahden pyhän peräistä linjurivuoroa kaksi vuorokautta eikä sitä silti tullut, koska se linja oli lakkautettu 1964. Silloin oli vuosi 1972. Kävelin kirkolle ja ostin Ford Eskortin. (Kyrö, 2010: 104.)

Rutiineina jonottaminen ja siihen liittyvä odottaminen kuuluvat kuluttajan arkipäivään. Kaupan kassalla, puhelinpalveluissa, odotushuoneessa ja pankin konttorissa ihmiset jonottavat vuoroaan. Odottaminen liittyy niukkuuteen kahdella tavalla: Ensinnäkin tavaroiden ja palveluiden kysyntä voi ylittää tarjonnan, jolloin halukkaat voivat saada tuotteen jonottamalla. Toiseksi tarjoajien määrä suhteessa kysyntään voi olla pieni, jolloin asiakkaat joutu-

vat jonottamaan tuotetta. (Schwartz, 1974: 843.) Reaalisosialismin maissa jonottaminen oli arkipäivää kulutustavaroiden niukkuuden vuoksi. DDR:ssä tavallisia kulutustavaroita kuten jääkaappia, mopedia tai puhelinta jonotettiin: esimerkiksi auton ostoa suunnitteleva saattoi joutua odottamaan jopa 14 vuotta (Merkel, 1998: 292; 2006: 252). Toki Länsi-Euroopassakin jonotettiin niukkuuden vuoksi maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Iso-Britanniassa peruselintarvikkeiden säännöstelyyn oli totuttu ensimmäisen maailmansodan aikana. Toisen maailmansodan vuosina säännöstelyllä pyrittiin takaamaan kansalaisille ruoan, vaatteiden ja lääkkeiden saatavuus, ja vuodesta 1942 alkaen myös Yhdysvalloissa toteutettiin elintarvikesäännöstely (Shaw, 2010: 50-51). Suomessa viimeiset kulutustavarasäännöstelyyn liittyvät ostokortit poistettiin vuonna 1954. Vahvan talouskasvun ansiosta kulutustavaroiden tarjonta lisääntyi 1960-luvulla.

Monet ihmiset kokevat jonottamisen ajanhukkana. Läntisessä maailmassa kielteinen suhtautuminen jonotukseen ja odottamiseen kytkeytyy käsitykseen ajasta. Ajan jaksottaminen, työn jakaminen osatehtäviin ja aikataulutaminen aloitettiin Euroopan Benediktiinimunkkien luostareissa keskiajalla (Adam, 1995: 64-65; Zerubavel, 1981: 31-40, 54-56). 1500-luvulla kalvinistien protestanttinen etiikka tarjosi maalliselle työn organisoinnille ideologisen perustan. Teollistumisen myötä lineaarinen, rationaalinen ja utilitaristinen aikakäsitys syrjäyttivät länsimaissa syklisen aikakäsityksen, ja alettiin palvoa tehokkuutta (Zerubavel, 1981: 57). Max Weber (1980: 34-37) yhdisti lauseen "aika on rahaa" Benjamin Frankliniin. Aikaa pyrittiin kvantifioimaan, irrottamaan kontekstistaan, rationalisoimaan sekä muuntamaan kauppatavaraksi sen kulumisen vauhdittamiseksi (Adam, 1995: 101). Nykyajan kulutuskulttuurissa tietokoneet, mikroaaltouunit, pikaruoka ja Polaroid-kamerat ovat ajan säästämisen välineitä (Zerubavel, 1981: 57). Ajan tuhlaamisesta ja joutilaisuudesta on tullut moderneissa länsimaissa yhteiskunnissa tuomittavia paheita ja tehokkuudesta, tuottavuudesta ja kilpailukykyisyydestä ylimpiä ihanteita.

Tehdastyön lisäksi rautatiet edistivät aikataulujen tuloa. Ensimmäinen aikataulu otettiin käyttöön Englannissa 1838 (Löfgren, 2008: 337). Englannissa alettiin noudattaa Greenwichin aikaa kaikilla rautateiden rataosuuksilla, ja lopulta 1880 rautateiden ajasta tuli maan yleisesti käytetty perusaika (Schivelbusch, 1996: 42). Ajankäytön tehostaminen siirtyi 1900-luvulla tuotannosta myös kuluttamiseen. Rationalisoinnin äärimmäisenä ilmiönä itsepalvelu tosin ei säästä kuluttajan vaan yritysten aikaa. Benjamin Franklinin ajatus ajan ja rahan kytköksestä näkyy puhetavoissamme: kulutamme, tuhlaamme, investoimme ja budjetoimme ja säästämme aikaa (Adam, 1995: 89; Zerubavel, 1981: 56). Olisiko meidän syytä oppia nauttimaan ajan kuluttamisesta sen sijaan, että kannamme siitä huolta? Kun tiedostetaan maapallon ja ihmiselämän rajallisuus, korostuu hyvinvointia ja nautintoa tuottamattoman kulutuksen kyseenalaisuus.

Erilaisissa asiakaspalvelutilanteissa jonottaminen on väistämätöntä. Odotushuoneet ovat jonottamisen paikkoja. Ne ovat monesti ankeita neutraaleine sisustuksineen ja asiakkaiden käsissä kuluneine lehtineen (Ehn & Löfgren, 2010: 17). Lukeminen, musiikin kuuntelu tai haaveilu on tyypillistä ajankulua jonotettaessa. Ihmiset kokevat odottamisessa harmillisena kolme asiaa: odottaminen on turhauttavaa, aika kuluu tavallista hitaammin ja mo-

net pitävät odotusaikaa ajan tuhlauksena (Ehn & Löfgren, 2010: 20; Scott, 2005: 75). Odotusaika tuntuu pitkältä, jos odottaja ei saa mitään arviota ajan mahdollisesta pituudesta. Ihmiset ovat valmiita hyväksymään odottamisen, jos syy on selvillä. Ruotsissa 1960-luvulla kehitetty jonotuslippukone auttoi organisoimaan jonottamista entistä paremmin (Ehn & Löfgren, 2010: 15). Jonottajien ei tarvinnut enää seisoa fyysisesti jonossa. He saattoivat istua ja tiesivät saavansa palvelua vuorollaan.

Rautatieasemat ovat myös odottamisen tiloja. Niiden läpi kuljetaan nopeasti tai niissä oleskellaan odotellen. Jo 1800-luvulla rautatieasemaa kuvattiin julkisena tilana, jossa yhteiskuntaluokat kohtasivat toisensa (Löfgren, 2008: 346). Rautatieasemat ovat tarjonneet tilapäissuojaa ja lämpöä kodittomille, kohtaamispaikkoja nuorisolle ja tilan odottaville. Yleensä rautatieasemilla on pikaruokapaikkoja, ravintoloita, lehtikioskeja ja puoteja. Niistä matkajat voivat ostaa lukemista ja eväitä junamatkaa varten. Odottaja voi nauttia pikkuaterian ja virvokkeita odottaessaan junaa. Lähtevien ja saapuvien junien aikataulut ovat nähtävillä kaikkialla.

1900-luvulla lentokenttien terminaaleista tuli uusia odotustiloja. Ensimmäinen moderni lentokenttä rakennettiin 1922 Königsbergiin (Löfgren, 1999: 17). Lentomatkailu oli pitkään eliitin ylellisyyttä. Kansatieteilijä Orvar Löfgrenillä on 1950-luvun Ruotsista Tukholman lentokentältä muistikuva: perheenisät veivät perheitä lentokentälle katsomaan lentokoneita. 1960- ja 1970-luvulla lentokenttien sosiaalinen maisema muuttui tilauslentojen ja pakettimatkojen yleistyessä (Löfgren, 1999: 18). 1970-luvulla kansainvälisillä lentokentillä alettiin pelätä terrori-iskujen mahdollisuutta, ja turvatoimia sekä valvontaa tehostettiin. Lentomatkailijoiden määrät olivat kasvussa. Lentomatkailun lisääntyessä 1990-luvulla lentokenttien terminaalit alkoivat muistuttaa yhä enemmän ostoskeskuksia tai teemapuistoja shoppailugallerioineen, pelikasinoineen ja teemakahviloineen. Odotusajaksi matkailijoille on tarjolla verovapaita ostoksia kuten parfyymejä, koruja tai kalliita alkoholijuomia ja muita ylellisyyskulutuksen mahdollisuuksia (Löfgren, 1999: 19). Odotusajan pitkittyessä odottaja ei kuitenkaan välttyne kärsimättömyyden ja koti-ikävän tunteelta houkuttelevista kulutusmahdollisuuksista huolimatta.

Asiakaspalvelutilanteissa henkilökunta käyttää valtaa asiakkaisiin antamalla heidän odottaa. Asiakkaat puolestaan osoittavat arvontoa henkilökunnalle suostuessaan odottamaan. Monesti jonottaminen koskee erityisesti yhteiskunnan etuoikeudettomia ryhmiä (Mann, 1969: 353): varakkaat ja etuoikeutetut eivät istuskele odotushuoneissa. Rahalla ostetaan tavanomaista mukavammat odotusolosuhteet. Esimerkiksi lentokentillä on erityisiä VIP-odotushuoneita varakkaille matkustajille (Schwartz, 1974: 850–851). Jono uusintaa sosiaalista järjestystä arkipäivässä ja takaa organisaatioiden häiriöttömän toiminnan (Scott, 2005: 75). Se on itsessään sosiaalinen rakenne.

Myös jonottamisessa on oma rytminsä. Tavallisesti ajatellaan, että jonottavia ihmisiä palvellaan järjestyksessä ja etuillijoita paheksutaan. Scottin (2009: 76) mukaan poikkeuksia ovat välitöntä hoitoa tarvitsevat potilaat sairaalassa sekä ikääntyneet, sairaat ja odottavat äidit liikennevälineissä. Heidän ajatellaan tarvitsevan hoitoa tai istumapaikkaa muita kiireellisemmin. Tavaratalossa kalliita tuotteita ostamaan tulleet henkilöt voivat saada

nopeasti myyjien huomion osakseen ja palvelua. Tavanomaisten tuotteiden ostajat saattavat joutua odottamaan pitkään (Schwartz, 1974: 850). Matkailija yllättyy huomattavasti paikallisten ihmisten kiilaavan jonossa. Ihmisten käyttäytymiseen jonossa vaikuttavat esimerkiksi jonon pituus, jonotettavan hyödykkeen arvo, kulttuuriset erot suhteessa aikaan, järjestykseen ja muiden ihmisten oikeuksiin sekä yksilölliset erot kuten luonteenpiirteet ja aggressiivisuus (Mann, 1969: 352). Suhtautumisessa jonossa etuiluun on siis suuria kulttuurisia eroja.

Mielenkiintoinen ilmiö on jonottaminen fanikulttuurissa. Innokkaat fanit ovat jonottaneet vuorokausia "Tarina sormusten herrasta" - ja "Harry Potter" - elokuvien ensi-iltaan tai saadakseen suosikkiartistin konserttilipun. Huomattavia jonoja voi nähdä myös alennusmyynneissä ja kauppaketjujen myymälöiden avajaisissa. Jonottamiseen saattaa liittyä seikkailukokemus ja yhteisöllisyyttä kuten Mannin (1969: 342) tutkimuksessa lippujen jonottajista australialaisen jalkapallon loppuotteluihin. Yhteislaulu, korttipeli ja yhdessä-olo vahvistivat jonottavien urheilufanien yhteisyyden tunnetta. Positiiviset kokemukset ovat yhdistäneet varmasti myös populaarikulttuuritapahtumiin jonottavia nuoria.

LOPPUPÄÄTELMÄT

Tavoitteena on ollut perehdyttää lukijaa arkielämän tutkimusperinteisiin ja lähestymistapoihin sekä eritellä kulutuksen ulottuvuuksia arjessa. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota arjen rutiineihin, jotka kytkeytyvät kulutukseen tavaroiden ja palveluiden kautta. Rutiinit liittyvät myös kulutuksen prosesseihin. Rutiineista huomioni kiinnittyy erityisesti odottamiseen ja jonottamiseen. Niitä on tutkittu niukasti kulutuksen näkökulmasta. Rutiinit osoittautuvat yllättävän moniulotteisiksi.

Arkielämän tutkimuksen teoritraditiot tarjoavat monia sovellusmahdollisuuksia kulutustutkijoille. Kulutustutkimuksessa viime aikoina vahvistunut käytäntöjen teoria tarjoaa näkökulman arkielämän ilmiöiden tarkasteluun. Esimerkiksi rutiinit käytäntöinä ovat metodologisesti haastava tutkimusteema, mutta niiden tutkiminen lisää ymmärrystämme arjesta ja kulutuksesta. Jonottaminen ja odottaminen liittyvät nykyajan kuluttajan arkeen ja tavarain tai palvelun hankintaprosessiin. Edellä mainittuihin rutiineihin on kiinnitetty suhteellisen vähän huomiota huolimatta siitä, miten väistämättömiä ne ovat. Yksi syy voi olla se, että kulutuksen rutiineita voidaan helposti pitää triviaaleina asioina.

Monet rutiinit ovat niin ilmeisiä, että niiden moninaisuus ja kiinnostavuus paljastuu vasta perusteellisessa tarkastelussa. Roskien lajittelu tai lajittelematta jättäminen kodeissa, valojen tai television sammuttaminen katselua lopetettaessa tai valinnat liikennevälineiden välillä perustuvat rutiineihin. Samoin ruoan tai nautintoaineiden valinta voi perustua arkirutiineihin. Näin ollen arjen käytäntöjen ymmärtäminen voi olla hyödyksi kulutustottumusten ja elintapojen muutospyrkimysten kannalta tavoiteltaessa vastuullisuutta ja entistä kestävämpiä kulutusmalleja. Kestävän kehityksen tiellä vastuullisuutta tarvitaan niin kuluttajilta kuin kaikilta muiltakin toimijoilta. Mitä pa-

remmin kuluttajien arjen käytäntöjä tunnetaan, sitä helpommin niihin voidaan pyrkiä vaikuttamaan politiikalla ja kannustimilla.

Kulutuskulttuuriin liittyy monia kiinnostavia arkipäivän ilmiöitä muodista mainontaan ja arjen teknologioista ruokatrendeihin. Monia näistä ilmiöistä on luontevaa lähestyä laadullisella tutkimusotteella. Käytäntöihin kuuluvien arjen rutiinien tutkimuksessa havainnointimenetelmät, kuluttajien pitämät päiväkirjat ja haastattelut ovat keskeisiä menetelmiä. Kulttuurituotteita kuten elokuvia tai mainoksia voidaan tutkia arjen ja esimerkiksi rutiinien näkökulmasta. Monitieteisen kulutustutkimuksen mielenkiinnonkohteiden laajentuminen yhä uusille elämänalueille ja menetelmällinen innovatiivisuus voivat tarjota syventyvää ymmärrystä kuluttajien arkielämästä jälkimodernina aikana.

Kiitän anonymmejä vertaisarvioijia ja Minna Autiota sekä Toni Ryynästä erinomaisista kommentteista käsikirjoitukseen.

LÄHTEET

- Adam, Barbara (1995) *Timewatch. The Social Analysis of Time*. Cambridge: Polity Press.
- Alasuutari, Pertti (2007) *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Belk, Russell (1995) *Collecting in a Consumer Society*. London and New York: Routledge.
- Bennett, Tony & Diane Watson (2002) 'Understanding everyday life: introduction', teoksessa Tony Bennett & Diane Watson (eds.) *Understanding Everyday Life*. Oxford and Cambridge, Mass.: Blackwell and The Open University, ix-xxiv.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste* (transl. Richard Nice). London and New York: Routledge & Kegan Paul.
- Certeau, Michel de (1984) *The Practice of Everyday Life*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Csikszentmihalyi, Mihaly & Eugene Rochberg-Halton (1981) *The Meaning of Things. Domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren (2010) *The Secret World of Doing Nothing*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Featherstone, Mike (1991) *Consumer Culture & Postmodernism*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Featherstone, Mike (1992) 'The Heroic Life and Everyday Life', *Theory, Culture & Society* 9(1): 159-182.
- Felski, Rita (1999): 'The Invention of Everyday Life', *New Formations. A Journal of Culture/Theory/Politics* 39: 15-31.
- Fornäs, Johan, Karin Becker, Erling Bjurström & Hillevi Ganetz (2007) *Consuming Media. Communication, Shopping and Everyday Life*. Oxford and New York: Berg.

- Gabriel, Yiannis & Tim Lang (2006) *The Unmanageable Consumer* (2nd edition). London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Gardiner, Michael (2000) *Critiques of Everyday Life*. London and New York: Routledge.
- Gay, Paul du, Stuart Hall, Linda Janes, Hugh Mackay & Keith Negus (1997) *Doing Cultural Studies. the Story of the Sony Walkman*. London, California and New Delhi: Sage.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge & Oxford: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge & Oxford: Polity Press.
- Goffman, Erving (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books, Doubleday.
- Hamilton, Peter (2002) 'The Street and Everyday Life', teoksessa Tony Bennett & Diane Watson (eds.) *Understanding Everyday Life*. Oxford and Cambridge, Mass.: Blackwell and The Open University, 91-123.
- Heinonen, Visa (2008) 'Muutoksia suomalaisten vapaa-ajan vietossa – kotisohvalla, yhteisöissä ja matkailuelämyksissä', *Kulutustutkimus.Nyt* 1/2008: 2-23.
- Highmore, Ben (2004) 'Homework: Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life', *Cultural Studies*, Vol. 18 (2/3): 306-327.
- Hoggart, Richard (1957) *The Uses of Literacy. Aspects of working-class life with special reference to publications and entertainments*. London: Chatto & Windus.
- Huokuna, Tiina (2006) *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ilmonen, Kaj (2001) 'Sociology, Consumption and Routine', teoksessa Jukka Gronow & Alan Warde (eds.) *Ordinary Consumption*. London and New York: Routledge, 9-23.
- Ilmonen, Kaj (2007) *Johan on markkinat. Kulutuksen sosiologista tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kortti, Jukka (2007) *Näköradiosta digiboksiin. Suomalaisen television sosiokulttuurinen historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kyrö, Tuomas (2010) *Mielensäpahoittaja*. Helsinki: WSOY.
- Lefebvre, Henri (2002) *Everyday Life in the Modern World* (transl. Sacha Rabinovitch). New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Lehtonen, Turo-Kimmo (1999) *Rahan vallassa. Ostoksilla käyminen ja markkinatalouden arki*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Löfgren, Orvar (1999) 'Crossing Borders. The Nationalization of Anxiety', *Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology*, Vol 29: 5-27.
- Löfgren, Orvar (2007) 'Excessive Living', *Culture and Organization*, Vol. 13(2): 131-143.
- Löfgren, Orvar (2008) 'Learning to be a Railway Traveller', *Mobilities*, Vol. 3(3): 331-351.
- Mann, Leon (1969) 'Queue Culture: The Waiting Line as a Social System', *American Journal of Sociology*, Vol. 75(3): 340-354.
- Merkel, Ina (1998) 'Consumer Culture in the GDR, or How the Struggle for Antimodernity Was Lost on the Battleground of Consumer Culture', teoksessa Susan Strasser, Charles McGovern & Matthias Judd (eds.) *Getting and Spending. European and American Consumer Societies in*

- the Twentieth Century. Cambridge: Cambridge University Press, 281-299.
- Merkel, Ina (2006) 'From Stigma to Cult. Changing Meanings in East German Consumer Culture', teoksessa Frank Trentmann (ed.) *The Making of the Consumer. Knowledge, Power and Identity in the Modern World*. Oxford and New York: Berg, 249-270.
- Miller, Daniel (ed.) (2001) *Home Possessions: Material Culture behind Closed Doors*. Oxford: Berg.
- Miller, Toby & Alec McHoul (1998) *Popular Culture and Everyday Life*. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage.
- Murcott, Anne (1984) *The Sociology of Food and Eating. Essays on the Sociological Significance of Food*. Aldershot: Gower.
- Mäkelä, Johanna (2002) *Syömisen rakenne ja kulttuurinen vaihtelu*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Niva, Mari (2008) *Consumers and the Conceptual and Practical Appropriation of Functional Foods*. Helsinki: National Consumer Research Centre.
- Pantzar, Mika (2000) *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Otava.
- Reckwitz, Andreas (2002) 'Toward a Theory of Social Practices. A Development in Culturalist Theorizing', *European Journal of Social Theory* 5(2): 243-262.
- Saarikangas, Kirsi (2002) *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: SKS.
- Sarantola-Weiss, Minna (2003) *Sohvaryhmän läpimurto. kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Helsinki: SKS.
- Schivelbusch, Wolfgang (1996) *Junamatkan historia (suom. Margit Heinämäki)*. Tampere: Vastapaino.
- Schwartz, Barry (1974) 'Waiting, Exchange, and Power: The Distribution of Time in Social Systems', *American Journal of Sociology*, Vol. 79(4): 841-870.
- Scott, Susie (2009) *Making Sense of Everyday Life*. Cambridge and Malden: Polity Press.
- Sennett, Richard (2002) *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta (suom. Eine Kivinen, David Kivinen)*. Tampere: Vastapaino.
- Shaw, Jenny (2010) *Shopping. Social and Cultural Perspectives*. Cambridge & Malden: Polity.
- Shove, Elizabeth & Mika Pantzar (2005) 'Consumer, Producers and Practices. Understanding the invention and reinvention of Nordic walking', *Journal of Consumer Culture*, Vol. 5(1): 43-64.
- Shove, Elizabeth, Frank Trentmann & Richard Wilk (eds.) (2009) *Time, Consumption and Everyday Life. Practice, Materiality and Culture*. Oxford and New York: Berg.
- Shove, Elizabeth, Matthew Watson, Martin Hand & Jack Ingram (2007) *The Design of Everyday Life*. Oxford and New York: Berg.
- Silverstone, Roger (1994) *Television and Everyday Life*. London and New York: Routledge.
- Simmel, Georg (2005) *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917 (suom. Tiina Huuhtanen)*. Helsinki: Gaudeamus.
- Smith, Dorothy (1987) *Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Milton Keynes: Open University Press.

- Warde, Alan (1997) *Food, Consumption and Taste. Culinary Antinomies and Commodity Culture*. London and Thousand Oaks: Sage.
- Warde, Alan (2005) 'Consumption and Theories of Practice', *Journal of Consumer Culture*, Vol. 5(2): 131-153.
- Weber, Max (1980) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* (suom. Timo Kyntäjä). Helsinki: WSOY.
- Zerubavel, Eviatar (1981): *Hidden Rhythms. Schedules and Calendars in Social Life*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.

KIRJOITTAJATIEDOT

Visa Heinonen toimii kuluttajaekonomian professorina Helsingin yliopiston taloustieteen laitoksella, e-mail: visa.heinonen@helsinki.fi